

A honvédelem és a jog egyes kérdései a populáris kultúra szemszögéből

Dr. Ormándi Kristóf

PhD hallgató

SZTE ÁJTK DI

Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék

1.) Bevezetés

Ezen esszé fő célja, hogy meghatározza a honvédelem és jog viszonyát, speciális kapcsolódási pontjait, ezeknek jellemzőit, és példákkal szolgáljon mindezekre, amelyeket a valós életből és a populáris kultúra világából meríthetünk. Mióta az első államnak nevezhető csoportosulások kialakultak, az emberiség egyik legfontosabb tevékenysége a közösség, a haza védelme volt. Ezt eleinte, a törzsi társadalmak idején a törzs tagjai látták el. Majd ahogy kezdtek a társadalmak egyre inkább rétegződni, szakosodni, kialakult a nemzettudat, és az első valódi államok, a katona szakma megjelent, és hivatásos hadseregek kezdtek el fellépni, mint az állam hivatalos rendvédő szerve. Az állam vált az erőszak monopóliumának letéteményesévé: kizárólagos állami hatáskör lett a háborúk indítása és békekötés, valamint a honvédelemhez szükséges katonai, polgári, és jogi feladatok ellátása. Napjaink globalizálódó világában azonban az erőszak – bár mennyisége csökkent a turbulens előző századokhoz képest – nem olyan számottevően lett kevesebb, és továbbra is fontos feladatként jelentkezik a fegyveres erők fenntartása, fejlesztése, illetőleg a honvédelem.

Az esszében szeretnék áttekintést nyújtani a magyar és a külföldi honvédelem kialakulásáról és hatályos jogi szabályozásáról, valamint a média és a populáris kultúra által közvetített atitütödkről, sztereotípiákról, amelyek a honvédelem mint témához való egyéni hozzáállást befolyásolják. Először a honvédelem, katonaság, mint intézményrendszer kialakulásáról fogok beszélni, majd a hatályos magyar Hvt.¹ által deklarált jogi állapotokat elemzem, illetve egyes példaértékű, a történelmi, honvédelmi és (köz)jogi hagyományok miatt modellként felhozható külföldi államok (USA, Franciaország) által alkalmazott honvédelmi rendszereket és jogi szabályozást veszem szemügyre összehasonlító céllal. Végül a honvédelem mint társadalmi toposz szubjektív lecsapódásait, megnyilvánulásait vehetjük

---

¹ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

szemügyre a *populáris kultúra* szemüvegén keresztül a különböző olvasmányokból, filmekből merített példákkal is.

A tanulmány *kutatás-módszertani* alapjait a *források elemzése, összevetése, a szakirodalom vizsgálata, és az összehasonlító elemzés* képezi. Ezen kívül támaszkodom még a társadalomtudományok által elért eredményekre. Fontosnak látom megjegyezni, hogy a médiából és a populáris kultúrából merített példák elemzése során művem erősen szubjektív színezetet öltött, de ahol alkalmazható, törekedtem megtartani az objektivitás mércéjét. Remélem, hogy a tanulmányból leszűrt konzekvenciák hasznos célt szolgálnak majd, és a jogtudomány eme területén folyó diskurzust új színekkel tarkítják.

2.) A honvédelem jogi szabályozása hazánkban és külföldön

2.1) Alapfogalmak

„A honvédelem a haza védelmével kapcsolatos komplex társadalmi jelenséget kifejező alapfogalom.”² Lényegében: békében a honvédelmi rendszer kiépítése útján az ország lakosságának, területének, szerveinek és gazdaságának felkészítése, készenlét szintjének a fenntartása; háborúban pedig a hadviselés eredményes folytatására irányuló, állam által irányított, és a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban értelmezett *tevékenységek összessége*.³ A honvédelem *honvédelmi rendszeren* belül realizálódik, amely definíció szerint „...az ország politikai és állami rendszerén belül azoknak az elveknek, jogi eszközöknek, rendszabályoknak, és szervezeteknek a rendezett összessége, amely politikai, katonai, gazdasági, kulturális és jogi téren felöleli a honvédelmi feladatok eredményes teljesítésének személyi és tárgyi feltételeit”.⁴

2.2) A magyar honvédelmi rendszer és hatályos jogi szabályozás

Magyarországon a honvédelmi jogforrási hierarchia élén a *2011. évi CXIII. törvény (Hvt.)* áll, mely a honvédelem helyzetét, személyi állományát, és feladatköreit határozza meg. A törvény hatálya mind béke, mind háború idejére kiterjed. Külön határozza meg azokat a rendelkezéseket, melyek hatálya csak háború idejére szól.

A *törvény négy részre*, azon belül 10 fejezetre, 53 alfejezetre tagolódik. A *első rész* (A honvédelem alapjai) meghatározza a honvédelem célját, az ezzel összefüggő feladatokat, a

---

² HORTOBÁGYI István: A honvédelem jogi szabályozása. [s.n.], Bp., 1986. 1.o.

³ Uo.

⁴ Uo. 4.o.

háború vagy az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszély idejére szóló rendelkezések alkalmazásának elveit, valamint a nemzetközi szerződések betartásával kapcsolatos szabályokat.⁵ A *második rész* (A honvédség) rendelkezik a Honvédség jogállásáról és feladatairól, szervezetéről, személyi állományáról, irányításáról és vezetéséről, a Honvédség készenléti és szolgálati rendszeréről, a fegyverek és a katonai jelképek, jelzések használatáról.⁶ A *harmadik rész* (Rendkívüli intézkedések) a terrorveszély, megelőző védelmi helyzet, rendkívüli állapot, szükségállapot, és váratlan támadás idején alkalmazható szabályokat tartalmazza, míg a *negyedik rész* a záró rendelkezéseket.⁷

A honvédelem *alapelvei és céljai* a következőképp összegezhetők: a honvédelem nemzeti ügy, a honvédelmi politika az ország védelmére irányuló közakaratot fejezi ki. Magyarország a nemzeti és szövetségi védelmi képességeinek fenntartásában a saját erejére: nemzetgazdaságának erőforrásaira, a Magyar Honvédség felkészültségére és elszántságára, hazafias elköteleződésére, a fegyveres erők közti együttműködésre épít. A honvédelemre való felkészülésben a törvény által létrehozott jogalanyok a szolgáltatások, az állampolgárok pedig a személyes szolgálat teljesítésével tesznek eleget. A honvédelmi kötelezettségek teljesítése békében nem okozhat aránytalan hátrányt. Az állampolgárok honvédelmi feladatokra felkészülése békében az önkéntes vállaláson alapszik.^{8 9}

A honvédelem irányítását az országgyűlés, a köztársasági elnök, a Kormány, a honvédelmi miniszter, valamint – feladat-és hatásköreinek megfelelően – az illetékes miniszter látja el. A *köztársasági elnök* a hadsereg főparancsnoka, széles körű jogosítványai vannak a MH vezetését illetően. A katonai-stratégiai irányítást a *Honvéd Vezérkar* látja el.

A törvény rendelkezik továbbá a hadkötelezettségről és annak járulékos kötelezettségeiről (adatszolgáltatási, megjelenési, bejelentési kötelezettség).¹⁰ Ezeknek a részletszabályait külön törvény szabályozza (*2013. évi XCVII. tv.*).¹¹

A katonai szolgálat teljesíthető *fegyveresen* vagy *fegyver nélkül*. A fegyveres katonai szolgálat célja a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra, a MH védelmi képességének erősítése; a fegyver nélküli szolgálat célja pedig a fegyverhasználat nélküli feladatokban való közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés.¹²

---

⁵ Hvt. Első rész.

⁶ Hvt. Második rész

⁷ Hvt. Harmadik rész, Negyedik rész.

⁸ Hvt. 1. §

⁹ PRANDLER Árpád [et al.]: Rendészeti igazgatás. Államigazgatási Főiskola, Bp., 1994. 25.o.

¹⁰ Hvt. 2. § (1).

¹¹ 2013. évi XCVII. törvény a honvédségi adatkezelésről, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról

¹² Hvt. 4. §

A Hvt. fontos részletszabályokat állapít meg a *behívás, bevonulás, és leszerelés* rendjére vonatkozóan is.¹³ A honvédségi irányítás lényegi információit már közöltem, a részletes ismertetésre nemigen van lehetőség; viszont kiemelendő, hogy a Hvt. meghatározza az Alaptörvényben is lefektetett *Honvédelmi Tanács* szervezetét és működésének rendjét.¹⁴ Ez lényegében egy speciális politikai-honvédelmi *döntéshozó testület*, amely a *különleges jogrend* (rendkívüli állapot, szükségállapot, váratlan támadás, stb.) idején jön létre.¹⁵ A Honvédelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök, tagjai az Országgyűlés elnöke, az országgyűlési képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és -tanácskozási joggal - a Honvéd Vezérkar főnöke.¹⁶ A testület gyakorolja az Országgyűlés által rá átruházott jogokat.¹⁷ A Hvt. annyit finomít az itt leírt alapokon, hogy ezeken a feladatokon túl a Honvédelmi Tanács meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát, és feltételeit; a békeszerződés kivételével megkötöti a nemzetközi szerződéseket, meghatározza a közigazgatás területszervezésének rendkívüli rendszerét, és közkegyelmet gyakorol.¹⁸ A HT tagjait mentelmi jog illeti meg. Meg van határozva, hogy bizonyos tagok akadályoztatása esetén ki veheti át a helyüket.¹⁹

A törvény *záró részében* rendelkezik az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetével folytatott kooperációról és az általuk kiírt pályázatokkal kapcsolatos szabályokról. Megjelennek ezen részben az értelmező rendelkezések is, illetve a felhatalmazó rendelkezések révén a Kormány felhatalmazást kap speciális honvédelmi szabályok megalkotására (ezek egy része szükségállapotban kerül meghozásra.)²⁰

Összességében véve a 2011-es Hvt. precíz és érthetően megfogalmazott jogszabály, azonban nem sok bravúros jogtechnikai megoldást fedezhetünk fel benne; tovább nehezíti a helyzetet, hogy a honvédelem és a jog fogalomrendszere, szabályai nehezen közelíthetők egymáshoz, illetve, hogy a szabályok egy része alkotmányos szinten van rögzítve, ami miatt különösen szűk mozgástere nyílik a jogalkotónak egy rugalmas, időtálló, átfogó honvédelmi szabályozás megalkotására.

2.2.1) A hatályos Hvt. és a régebbi törvények közti fő eltérések

---

¹³ Hvt. 5-8. §

¹⁴ Hvt. 30-33. §

¹⁵ TRÓCSÁNYI László, SCHANDA Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC, Bp., 2014. 4./VII. Különleges jogrend – különleges jogforrások

¹⁶ Alaptv. 49. cikk (1)

¹⁷ Uo. 49. cikk (2) a)

¹⁸ Hvt. 30. §

¹⁹ Hvt. 32. §

²⁰ Hvt. 47/A-54. §

Az utolsó Magyarország területét érintő komoly fegyveres konfliktus, a második világháború óta (a hatályosat is beleértve) hazánkban négy honvédelmi törvénye született. Az első, az 1976. évi I. tv. nem sokban hasonlít a demokratikus jogállami rendszerben hozott szabályozásokhoz, mivel ezt még a szocialista rendszer és annak szellemisége hozta létre. A honvédelmet még nem az alkotmányból kifolyó, központi jelentőségű nemzeti ügyként szemlélte, mint a hatályos joganyag, hanem egyfajta ágazati, funkcionális szabályozásként.²¹

A törvény öt részre, azon belül húsz fejezetre oszlott, nagyjából a jelenlegi beosztást követve: az I. rész meghatározta a honvédelem célját, a II. a honvédelem irányítását és a résztvevő szervek feladatait, a III. a honvédelmi kötelezettségre részletszabályait, a IV. a háborúban esedékes korlátozó intézkedéseket, az V. pedig a záró rész.²² A törvény hatálya a *fegyveres erők*re (Magyar Néphadsereg, BM Határőrség), a *fegyveres testületekre* (rendőrség, munkásőrség, büntetésvégrehajtási testület), a *rendészeti szervekre* (vám-és pénzügyőrség, tűzoltóság) terjedt ki.²³

A *honvédelem irányítása* nem sokban változott azóta, bár akkoriban az *Elnöki Tanács* látta el azokat a honvédelemmel kapcsolatos feladatokat, amelyeket ma a Kormány. A *Minisztertanács*, mint legfőbb szerv, leginkább a felkészítő honvédelmi feladatok koordinálásában kapott vezető szerepet.²⁴

A rendszerváltás eljöttével (az 1989-es alkotmánymódosításkor) az *Alkotmányban* rögzítették a honvédelmi rendszer alapvető feladatait és hatásköreit.²⁵ Ez már *demokratikus alapokat* teremtett a haderő szervezésére; az ennek alapján létrejött új (1993.:CX.) törvény értelmében a neve *Magyar Honvédség*. A törvény a jelenleginél logikusabb szerkesztésű és beosztású volt, *11 fejezetet* ölel fel.²⁶ A törvény személyi hatálya a fegyveres erőkre terjed ki, ami ekkor a honvédség és a határőrség.²⁷ (Ellentétben a hatályos szabályozással, ugyanis a határőrséget időközben megszüntették, illetve a Rendőrségbe integrálták.) A törvény *konceptiója* – a korábbi törvény(ek)el összhangban - még mindig az volt, hogy a haderő sorozás útján kell, hogy felállítva legyen, ahogy fogalmaz: „*A honvédség általános hadkötelezettségen alapuló - keretrendszerű - reguláris haderő.*”²⁸

---

²¹ FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál [szerk.]: Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Bp., 2016.

²² HORTOBÁGYI i.m. 14-15.o.

²³ HORTOBÁGYI i.m. 11.o.

²⁴ Uo.

²⁵ FARKAS – KÁDÁR i. m. 30.o.; 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság alkotmányáról.

²⁶ 1993. évi CX. tv. a honvédelemről

²⁷ PRANDLER i.m. 30.o.

²⁸ 1993. évi CX. tv. 23. § (2)

Ezt a 2004. évi CIV tv. változtatta meg, amely az akkor hatályos (2004-es) Hvt.-t úgy módosította, hogy a MH legyen önkéntességen alapuló katonai szervezet.²⁹ Ezt tükrözi a hatályos Hvt. is, amely így fogalmaz: „*A Honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő, békében az önkéntességen, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló állami szervezet...*”³⁰

Szemmel látható tehát, hogy az új Hvt. a régi alapokra épít, csak néhány jogintézményt változtattak meg. Egy érdekesség – és egyben aggály – hogy az 1993-as szabályozás rendelkezett arról is, hogy az ország fegyveres erői nem rendelkeznek és a jövőben sem rendelkezhetnek *tömegpusztító fegyverekkel* – ez az új Hvt.-ből kimaradt, vagy legalábbis, amennyiben a háttérjoganyagból ki is derül, nincs karakánul kimondva.³¹ Kevés kivétellel nem a rendszer alapjai változtak, hanem a jogalkotók hozzáállása.

2.3) Az Egyesült Államok honvédelmi rendszere

A globális szinten egyik legerősebb, mintaként szolgáló katonai rendszert az Egyesült Államok építette ki. Az USA katonai erejét a létrejöttéhez vezető *függetlenségi háború* alapozta meg. Az *US Army*-t, eredeti nevén a Kontinentális Hadsereget (*Continental Army*) a Második Kontinentális Kongresszus állította fel 1775-ben, élén George Washingtonnal, hogy megvívja a brit hadsereggel szemben a felszabadító harcot.³² A *haditengerészettel* (*US Navy*), *tengerészgyalogsággal* (*US Marine Corps*), *légierővel*, és *parti őrséggel* együtt alkotják az Egyesült Államok fegyveres erőit.³³ Az Egyesült Államok geopolitikai helyzetének és később a nagyhatalmi státuszra emelkedésének köszönhetően sok harcot látott, és ma is a világ egyik legnagyobb, legerősebb hadereje.³⁴

Eredetileg a sorkatonaságon alapuló *reguláris hadsereg*modellét követte (amely segítségével nagy sikereket ért el a 20. század döntő konfliktusaiban, mint a második világháború vagy a koreai háború), ám a poltikai légkör változásával, demokratizálódásával

---

²⁹ FARKAS – KÁDÁR i.m. 32. o.

³⁰ Hvt. 35. (1)

³¹ PRANDLER i.m. 26.o.

³² Journals of the Continental Congress, 1774-1789. WEDNESDAY, JUNE 14, 1775. [http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?ammem/hlaw:@field\(DOCID+@lit\(jc00235\)\)](http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/r?ammem/hlaw:@field(DOCID+@lit(jc00235))); (2018.03.27.)

³³ United States Armed Forces. <https://www.thefreedictionary.com/United+States+Armed+Forces> (2018.03.27.); 10 USC 101 (a) (4)

³⁴ Encyclopedia Britannica: The United States Army. <https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army> (2018.03.27.)

(és a vietnámi háború során elszenvedett vereség következményeképp) át kellett térjenek az önkéntes alapokon nyugvó hivatásos hadseregmodell követésére.³⁵

Az Egyesült Államok honvédelmi rendszerét és katonai jogát az *Alkotmány 2. cikk 2. fejezete* alapozza meg³⁶, és a *United States Code*³⁷ 10. címe határozza meg szervezetének és működésének részletes szabályait.³⁸ Ez öt alcímre bomlik: A – általános katonai törvények, B - hadsereg, C – haditengerészet és tengerészgyalogosok D- légiere, E – tartalékos egységek.³⁹ Ezen esszé szempontjából legrelevánsabb az A alcím, amely a katonai erők szervezetének és működésének általános szabályait adja meg. Ez további négy részre oszlik, melyek címe: 1. Szervezet és általános katonai hatáskörök.⁴⁰ 2. Személyzet.⁴¹ 3. Kiképzés és oktatás⁴², 4. Szolgálat, ellátás, és beszerzés.⁴³

Itt csak a lényegi vonásokat kiemelendő mutatnék fel pár szabályt az U.S. Code-ból. A bevezető szakasz a definíciókat, értelmező rendelkezéseket tartalmazza. A Code által szabályozott fegyveres erők túlmutatnak a hazai értelemben vett „honvédelem” definícióján, hiszen itt nemcsak egy államterületen belül vett védekező akciókra korlátozódik a szabályozás, hanem definiálva van, hogy az *Egyesült Államok földrajzi értelemben* mit foglal magába, a „possessions” azaz az USA tengeren túli területei mik, miből állnak a fegyveres erők (a már említett öt elemből), mit jelent az „illetékes államtitkár” (*Secretary concerned*), ki számít tisztnek, mit jelent a fizetés, ellátmány, a védelmi bizottság, stb.⁴⁴ (Megjegyzendő, hogy ellentétben a magyar törvény szövegének jogtechnikai megoldásaival, az USA törvénye – az amerikai *common law* szellemében - elképesztően szigorú és részletgazdag, minden fogalom és minden funkció aprólékosan van definiálva, ráadásul a bevezető részben kap helyet.)

A fegyveres erők főparancsnoka az elnök,⁴⁵ ő nevezi ki a Szenátus hozzájárulásával a nemzetvédelmi államtitkárt (*Secretary of Defense*), aki a *Department of Defense* (*Nemzetvédelmi Minisztérium*) feje. Az államtitkár civil jogállású, és a kinevezése előtti 7

³⁵ LOCK-PULLAN, Richard: *US Intervention Policy and Army Innovation : From Vietnam to Iraq*. Routledge, London, 2006. 13-25. o.

³⁶ United States Constitution, Article 2, Section 2.

³⁷ Az az egységes törvényköny (kódex) amely az USA törvényeit és a kodifikált szövetségi jogszabályokat tartalmazza.

³⁸ 10 USC 101-2696. §

³⁹ 10 USC Subtitles A, B, C, D, E

⁴⁰ 10 USC Subtitle A, Part I. – Organization and General Military Powers (101 - 499a. §)

⁴¹ 10 USC Subtitle A, Part II. - Personnel (501 – 1801. §)

⁴² 10 USC Subtitle A, Part III. – Training and education (2001 - 2200f. §)

⁴³ 10 USC Subtitle A, Part IV. – Service, Supply and Procurement (2201 – 2926. §)

⁴⁴ 10 USC 101. § (a) (1), (3), (4), (9), (b) (1-5)

⁴⁵ United States Constitution, Article 2, Section 2. Az elnök a hadsereg és a flotta főparancsnoka, jogában áll az USA ellen való bűncselekmények elkövetőinek megkegyelmezni. A Szenátus tanácsára és beleegyezésével egyezményeket köthet. A Kongresszus kizárólagos joga a háborúk indítása.

évben nem viselhet katonai tisztséget,⁴⁶ Az államtitkár az elnök fő asszisztense minden olyan ügyben, amely a minisztériumot érinti. Feladata továbbá meghatározni a nemzetvédelmi stratégiát, tanácskozni a *Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságával* (*Joint Chiefs of Staff*, az USA fő katonai vezetést ellátó szerve), és előkészíteni a honvédelmi költségvetést, amelyet a Kongresszus szavaz meg és hagy jóvá.⁴⁷ Az államtitkár helyettesítését a helyettes államtitkár látja el, illetve van egy *általános tanácsadó* (*General Counsel*), aki a fő jogi tisztséget látja el, és minden olyan feladatkört ellát, amelyet az államtitkár rá bíz. Őket is az elnök nevezi ki.⁴⁸

A *hadsereg* mai közigazgatási *szervezete* az 1947-es National Security Act és az 1949-es kiegészítései révén jött létre. A hadseregért felelős osztály (*Department of the Army*) a Nemzetvédelmi Minisztérium katonai szerve.⁴⁹ A Hadsereg Titkárának Hivatala vezeti. A hadsereg vezérkara tanácsot és segítséget nyújt a titkárnak, és civil feladatokat is ellát, mint például a Mérnöki Hadtest építésügyi feladatai.⁵⁰

Az Egyesült Államok fegyveres erőit tartják a világon a *legerősebbnek*. Bár nem a legnagyobb a létszámuk: Kína fegyveres erői számszerű fölényben van velük szemben, a modernebb taktikák és a gépesítés miatt hatékonyabb erő kifejtésre képesek.⁵¹ Egy igen gyakran felmerült kritika az USA katonai politikájával szemben, hogy a háborút (melyet gyakran vívnak) csak öncélként, a hatalmi státuszuk erősítésére és a figyelem elterelésére használják, mindenesetre ezt nem célja ezen írásnak megítélni.

2.4) A francia honvédelmi rendszer

Hogy a hazai honvédelmi szabályozás és a más népek ilyen jellegű szabályai, rendszerei között megfelelő kontrasztot tudjunk találni, érdemes az *európai kontinens* egy kiemelkedő kultúráját szemügyre venni. A már említett napóeloni alapokra építő, egykoron sikeres, ma már csak a honvédelmi feladatok és NATO-s funkciók ellátására tartott *francia fegyveres erők* (*Forces armées françaises*) többszöri átalakuláson estek át, és lényegi vonásaik igen sokat változtak az évek alatt. Jelen állapotban itt is az önkéntes modellre tértek át 2001 óta, bár Franciaország fenntartja a jogot, hogy háború esetén sorozást vezessen be.⁵²

---

⁴⁶ 10 USC 113. § (a), (b), (c)

⁴⁷ 10 USC 113. § (2), 151. §

⁴⁸ 10 USC 132. §, 140. §

⁴⁹ Encyclopedia Britannica: The United States Army. <https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army> (2018.03.27.)

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Compare armed forces. http://armedforces.eu/compare/country_USA_vs_China (2018.03.28.)

⁵² War Resisters' International: Country report and updates: France. https://www.wri-irg.org/en/programmes/world_survey/country_report/en/France (2018.03.28.)

A francia honvédelmi eszme nagy képviselője volt *Charles De Gaulle* tábornok, aki a II. világháborúban segített a szövetséges hatalmaknak felszabadítani az országot, majd 1958-ban elnökké választották. Időnként a féldiktatorikus módszerektől sem riadt vissza, viszont erőskezü irányításának köszönhető az Ötödik Köztársaság és a jelenleg is hatályos alkotmány létrejötte, a félprezidenciális rendszer, illetve az algériai háború vereséges, de komolyabb veszteségek nélküli lezárása.⁵³ Az általa meghatározott katonai és politikai irányvonalak még mindig erősek az országban.⁵⁴

A hadsereg feje itt is a (köztársasági) *elnök*,⁵⁵ Az elnök hatáskörei e téren a következők: ő elnököl a felsőbb szintű védelmi bizottságokban, kinvezei és elbocsátja a legfontosabb katonai vezetőket (például a vezérkar főnökét), meghatározza a fegyveres erők által szükségbe vett erőforrások mennyiségét, nukleáris csapást rendelhet el (ő az egyetlen, akinek erre jogköre van), katonai beavatkozást vezethet más országokban, és hadat üzenhet.⁵⁶

A miniszterelnök irányítja a honvédelmi intézkedések végrehajtását, ebben a *nemzetvédelmi államtitkárság (SGDN)* van segítségére.⁵⁷ A francia Parlament (Nemzetgyűlés és Szenátus) nem játszik komoly szerepet a honvédelmi irányításban, csupán a háborúindításhoz kell a parlamenti jóváhagyás. Továbbá a parlament hirdethet ki hadiállapotot (*état d'siege*) és szükségállapotot (*état d'urgence*)⁵⁸ A konkrét *katonai vezetés* a honvédelmi vezérkar főnökének kezében van (*chef d'état majors des armées, CEMA*). Ő segíti a honvédelmi minisztert a fegyveres erők szervezetével és ellátásával kapcsolatos kérdésekben, vezényli a hadműveleteket, és katonai ügyekben tanácsot adhat a kormánynak.⁵⁹ A francia rendszeren belül jelen levő legnyilvánvalóbb minta a *honvédelmi politika elnöki kézbe koncentrálása*.

Az egész katonai közigazgatás a honvédelmi minisztérium alá van rendelve. A minisztérium különböző szervekre oszlik, mint például az *Általános Vezérkar*, a *Beszerezési Ügynökség*, a *hadsereg*, *haditengerészet*, *légierő* és a *gendarmerie* („csendőrség”) *vezérkara*, valamint az Igazgatási, Egészségügyi és Üzemanyagellátó Általános Titkárság.⁶⁰

---

⁵³ Encyclopedia Britannica: Charles de Gaulle, President of France. <https://www.britannica.com/biography/Charles-de-Gaulle-president-of-France> (2018.03.28.)

⁵⁴ GEKRATH, Jörg: Military Law in France. European Military Systems, Georg NOLTE [ed.]. De Gruyter Recht, Berlin, 2003. 284.o.

⁵⁵ Constitution of 4 October (továbbiakban. FC) 1958, Title 2, Article 15.

⁵⁶ FC Title 2 Article 5,13, 15; Decree No. 96-520. du 12 June 1996 portant détermination des responsabilités concernant les forces nucléaires.

⁵⁷ FC Title 3, Article 21; GEKRATH i.m. 293.o.

⁵⁸ GEKRATH i.m. 294-295.o.

⁵⁹ Uo. 297.

⁶⁰ Uo. 301.

Sajátos jellemzője a francia hadseregeknek, hogy itt a parancsuralmi rendszert szigorúbban veszik, mint más rendszerekben: a parancs lelkiismereti okokból való megtagadásának joga hiányzik. Korábban a hivatásos katonáknak nem voltak politikai jogai, azaz nem viselhettek hivatalt, nem szavazhattak.⁶¹

Megfigyelhető tehát, hogy a szigorú autoriter gaulle-i alapok még mindig meghatározzák a francia honvédelmi politikát. Egyes államok azt a kritikát hozzák fel ez ellen a rendszer ellen, hogy a franciák anakronisztikus módon értelmezik a szuverenitást, és még mindig a nagyhatalmi státuszukba kapaszkodnak. A globalizációval vesztek vezető státuszukból, mint Európa többi része is, de honvédelmi erejük még mindig tiszteletre méltó.

3.) A honvédelem (és a háború) mint téma a populáris kultúrában

A hadviselés és a honvédelem témája már ősidők óta foglalkoztatja az emberiséget. Ez a tendencia tehát megtestesül a mindenkori kultúrában, médiában is. A valós történések, kronológiák megörökítésén kívül számos olyan mű született, amely a háborúnak és a haza védelmének toposzát dolgozza fel. Javarást az *objektív szempontok helyett* itt a *szubjektivitás* és a *személyes megélés* számít, a főszereplő szemszögén keresztül a szerző olyan tanulságokat akar elénk vetíteni, amelyet átélt, vagy amelyet a hasonló helyzetben lévők éreznének. A belső pszichológiai történések révén vagyunk képesek azonosulni a főhős(ök) álláspontjával, és annak a történelmi kornak vagy helyszínnek a sajátosságaival, viszontagságaival.

3.1) A honvédelem témája az irodalomban

Az említett témában számos írás született, az ókori és középkori krónikáktól, regösénekektől kezdve a „klasszikus” műveken át, mint Shakespeare királydrámái, vagy Csehov Háború és béké-je, az egészen modern interpretációkig.

Itt most csak egyetlen regényt hoznék fel, mint kiemelt példát. *Joseph Heller A 22-es csapdája* című műve egy háborús szatíra, amely a hadviselés borzalmai mellett kidomborítja a társadalom és a harci helyzet abszurd, pikareszk arcát. A regény címe a végtelen, logikátlan bürokrácia által okozott csapdára utal, amelybe bárki könnyedén beleeshet.⁶²

A történet dióhéjban: a második világháború a végéhez közeledik, a szövetségesek bevették Rómát, a győzelem már csak dátum kérdése. John Yossarian a légierő első osztályú bombázótisztje. Megérti a háború szükségességét, és vállalja kötelességét: az a szabály, hogy

---

⁶¹ Uo.

⁶² HELLER, Joseph: *A 22-es csapdája*. Árkádia, Bp., 1986.

25 bevetést kell a tiszteknek teljesíteni, azután ha még élnek, felváltja őket az utánpótlás. Ámde felettese, a kapzsi és rangra éhes *Cathcart* ezredes csak a saját előrejutásával van elfoglalva, és a tábornokoknak csak úgy tud kedvére tenni, ha egyre több bevetésre küldi katonáit. A huszönötből harminc, negyven, sőt hatvan bevetés lesz. Yossarian és barátja, Dunbar rájön, hogy minden oldalról az életükre törnek, azonban a csapda állítói eltávolítják a túl intelligens, lusta, élethalálharcra képtelen Dunbart. Megimsejük a többi barátját is, akiknek a nevéből is kiderül, hogy színes figurák: többek közt Orr, a „szeretni való, torz törpe”⁶³, Félkupica Fehér Főnök, az indián, és Éhenkórász Joe mind rossz véget érnek. Yossarian a sok bevetés és bajtársainak halála elől mindig a kórházba menekül. Megpróbálja minden eszközzel a leszerelését kérelmezni. Itt az orvos elmondja neki a 22-es csapdájának lényegét: aki örült, annak nem kell bevetésekre menni, de aki kérelmezi, hogy örültnek tekintsék, az nem örült. Yossarian rájön, kimenekülhet a csapdából, ha egyezséget köt a csapdaállítókkal. Ezt utólag megbánja, minthogy „gyenge pillanatában” kötötte, és felrúgja a megállapodást. Mikor megkapja a hírt, hogy Orr sikerrel menekült Svédországba, utána szökik.

A regény stílusa, bár tökéletesen leírja a háború borzalmait, igen mulattató, és szatirikus. Hogy egy kicsit idézzek a szövegből: *„Az ezredes körül specialisták örvénylettek, akik még tovább specializálódtak abban az igyekezetükben, hogy rájöjjenek, mi baja az ezredesnek. Fényt villogtattak a szemébe, vajon lát-e, tűkkel szurkálták az idegeit, hogy meghallgassák, vajon érez-e. Urinájának urológusa, limfájának limfológusa, endokrináinak endokrinológusa, pszichéjének pszichológusa, dermájának dermatológusa volt, pátoszáinak patológusa, cisztájának cisztológusa volt, és ott volt még egy kopasz, pedáns cetológus a Harvard Egyetem Állattani Tanszékéről, akit egy IBM számítógépanódjának meghibásodása következtében kíméletlenül beszippkáltak a Hadsereg Orvosi Karába, s vizitjeit a haldokló ezredesnél azzal töltötte, hogy megpróbálta vele megvitatni a Moby Dick-et.”*⁶⁴

Joseph Heller definíciója szerint a 22-es csapdája: *„Csak egy csapda volt, és ez a 22-es csapdája volt, amely leszögezte, hogy bárki, aki közvetlen és valóságos veszélyben saját biztonságára gondol, az a döntésre képes elme természetes működéséről tesz bizonyosságot. Orr örült, tehát le lehet szerelni. Csak annyit kell tennie, hogy kéri a leszerelését, de ha kéri a leszerelését, akkor már nem lehet örült, és további bevetésekre küldhető. Orr lehet örült, ha további bevetésekre megy, és lehet egészséges, ha nem megy. Ha egészséges, akkor viszontmennie kell. Ha megy, akkor örült, és nem kell mennie; de ha nem akarmenni, akkor*

---

⁶³ Uo. 318.o.

⁶⁴ Uo. 11. o.

*egészséges, és mennie kell.*⁶⁵ A 22-es csapdája ellen nem lehetett fellebbezni sem, hiszen ez egy informális, íratlan szabály. Ez tehát a *bürokrácia* legyőzhetetlen *útvesztője*: a szerző így akarja érzékeltetni, hogy mennyiben befolyásolhatják az életet (vagy halált) a mások – társadalom, család barátok – által kreált szabályok, amelyekre az egyénnek nincs befolyása.

A regény kiválóságát továbbá az adja, hogy érzékletesen bemutatja a háború esztelenségét borzalmait, és az azokból adódó lelki nehézségeket. Egy összefoglaló szerint: „*Heller keserű, groteszk alkotása sokkal érdekesebb képet fest a háborúról, illetve a háború emberekre gyakorolt hatásáról, mint ahogy azt megszokhattuk. Lehet, hogy humorral tényleg könnyebb túlélni a szörnyűségeket, de attól a szörnyűségek még nem válnak meg nem történetké.*”⁶⁶

3.2) Filmek a honvédelemről és a háborúról

A mozgóképes kultúra már a kialakulása óta viszonylagos gyakorisággal foglalkozik a fegyveres harc, konfliktus, sőt a háború és a honvédelem témáival is. A felhozható példák száma több ezerre rúg, azonban én – személyes szempontok és a mondanivalóm illusztrálása végett – csak hármat emelnék ki.

A *hazafi* című film egyike a mára már klasszikusnak mondható alkotásoknak. A Mel Gibson főszereplésével készült történelmi kalandfilm az amerikai szabadságharc eseményeit mutatja be egy fiktív szereplő szempontjából, aki elkeseredett harcot vív az angol elnyomás ellen. *A történet vázlatosan* a következő: *Benjamin Martin* százados özvegyként egyedül neveli hét gyermekét. Pár évvel a történet előtt kemény harcos volt, sok csatában részt vett a franciák és az indiánok ellen, azonban most igyekszik elkerülni a háborút. Ellenzi a háborút, de a nemzetgyűlésen, melyen részt vesz, mégis megszavazzák. Ezt követően legidősebb fia, *Gabriel* katonának áll, a fiatalabbak is követni próbálják, de lebeszéli őket. Mikor a brit sereg elfoglalja a városukat a szadista *Tavington ezredes*, aki az antagonistája a filmben, Gabrielt foglyul ejti és ki akarja végeztetni. Benjaminban elpattan egy húr, két fiatalabb fiával ad-hoc gerillacsapatot alkotnak, és lesből lemészárolják az angol őrcsapatot, megmentve a fiút.

Később az amerikaiak felfigyelnek sikereire, és a hadsereg vezérkarának kérésére ezredes lesz a milíciánál. Az a feladata, hogy parasztokból, önkéntesekből verbuváljon és vezessen sereget. A gerilla harcmodornak köszönhetően nagyon sikeresek lesznek, mivel mindig lesből támadnak a britekre, azok nem tudnak megfelelően védekezni. Vérdíjat tűznek

---

⁶⁵ Uo. 43. o.

⁶⁶ Ekultúra: Joseph Heller: A 22-es csapdája. <http://www.ekultura.hu/olvasnivalo/o/cikk/2005-03-03+00%3A00%3A00/joseph-heller-a-22-es-csapdaja> (2018. 03.30)

ki Martin fejére, és menekülnie kell, de közben számos harci küldetést sikerrel hajt végre a csapatával, például felrobbantanak egy angol hajót, illetve csellel ráveszik az ellenséget a „fogolycserére”. Közben az ezredes hajtóvadászatot rendel el a családjával szemben, a bűvölhegyüket megtámadják, és alig tudnak menekedni, illetve a városuk népét különösen kegyetlen módon kivégzi: rájuk zárja és felgyújtja a templomot. A főhős megesküszik, hogy még a háború vége előtt meg fogja ölni az antihőst. Egy bosszúküldetés, amelyet ellene szerveznek, balul üt ki: meghal Gabriel. Benjamin lelkileg kicsit megrokkban, de nem adja fel a küzdelmet. A végső, döntő csatában a brit hadsereg, akiknek idáig kedvezett a hadi szerencse, majdnem lemészárolja hősünk csapatát, azonban az amerikaiak hősiességük ellenállásának köszönhetően megfutamodnak. A főhős és az antihős elkeseredett párbaj vívnak a csata kellős közepén, és végül, már majdnem belehal, a hős nyer. Végül talál magának egy új feleséget, és családjával egy farmra költöznek.⁶⁷

A filmről elmondható, hogy bár *témája komoly, és hősiesség illetve hazafias* jellegű tónusokat mutat, nem veszi komolyan magát. A helyenként feszült hangulatot és a háborús légkört megtörik azok a humoros aranyköpések, beszélgetések, amelyet a szereplők gyakran elsütnek, pl. mikor bemennek a kocsmába toborozni: „-*Ön szerint ez a megfelelő hely milicistákat toborozni?* (Martin beljebb lép, elkiáltja magát): *-Isten óvja György királyt!* (Mégfagy a levegő, a tömeg elkezd késeket, pisztolyt ragadni, a főhősök kiszaladnak) *-Azt hiszem, megfelelő hely.*”⁶⁸, illetve egy angol hölgy reakciója, amikor felrobban a hajó: „*Tűzijáték? Milyen csodás.*”⁶⁹

A film a háború borzalmainak akkurátus bemutatásán kívül *pozitív üzeneteket* is tartalmaz (viccek, happy end), nagyban épít a *sztereotípiák* erejére. Az angol lordok még hisznek a becsület és a lovagiasság erejében, a filmben látható egyetlen fontosabb francia szereplő pedig piperkőc. Összességében véve a film elgondolkodtató alkotás, amelyben benne van a hősiesség, humor, és a vérontás fölösleges mivoltának kemény pszichológiai tanulsága.

Egy másik alkotás, amelyet nagyon vázlatosan bemutatnék, az *Ellenség a kapuknál*. Ennek műfaja háborús dráma. Kivonatolt története az, hogy a már említett Szovjetunióban a második világháború (avagy a honvédő háború) idején egy átlag katona, Vaszilij Zajcev jó löni tudásának köszönhetően kiemelkedik, és Danyilov komisszár segítségével magas rangra jut, mint mesterlövész. Zajcev nemzeti hőssé válik, közben a Szovjetunió a német támadásnak

---

⁶⁷ EMMERICH, Roland: A hazafi (film), InterCom, 2000.

⁶⁸ Uo. 01:00:10 - 01:00:31

⁶⁹ Uo. 01:11:27

köszönhetően már szinte romokban hever, Sztálin megparancsolja, hogy a hadsereg minden erejével védje meg a várost, és magát Hruscovot küldi, hogy felügyelje a védelmet. Zajcev és a komisszár vállvetve harcolnak, de aztán viszályt szít köztük, hogy egyazon nőbe lesznek szerelmesek. A németek legjobb mesterlövészüket, König őrnagyot küldik Zajcev megsemmisítésére. A két férfi módszeresen és türelmesen vadászik egymásra, és vívja személyes háborúját, miközben mindkét oldalon sokan esnek el a harcok alatt. Mint sejthető, a végén a főhős nyer, és a lánnyal egymásra talál, a német meghal.⁷⁰

Az előző filmmel szemben itt a *komoly szempontokon* van a hangsúly: a háború és a szovjet rendszer embertelensége, kietlensége, az élet hiábavalósága kiérződik a képkockák mögül. A főhős, bár kezdetben egy alig gondolkodó, alig érző, csak a túlélésre koncentráló kiüresedett ember, egyre inkább megelevenedik, személyiségének vonásai és motivációi kiütköznek a monológok, párbeszédok során. A karakterek és a forgatókönyv egyszerű, de a lényegét jól ábrázolja a rendező. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ez egy (történelmileg) nem teljesen hiteles, de hihető film; pontatlanságai ellenére az atmoszférája és összehatása zseniális, és kiválóan érzékelteti a harc keltette pszichológiai feszültséget.^{71 72}

Még egy filmművészeti alkotás, amely kiválóan érzékelteti a háború borzalmai közt megtartott emberséget és a béke iránti elkötelezettséget, A fegyvertelen katona.⁷³ A történet szintén a második világháborúban játszódik, a távolkeleti fronton. Az orvos, Desmond Doss (Andrew Garfield) egy alkoholista, megfáradt veterán apa és egy gondterhelt anya mellett nő fel; gyermekkorában majdnem megölte öccsét, ezért, és vallási meggyőződése miatt nem hajlandó fegyvert fogni. Mikor a japánok megtámadják Pearl Harbor-t, úgy dönt, beáll a hadseregbe, de továbbra is ragaszkodik elveihez. Emiatt katonatársai megverik, megalázzák, de nem használ továbbra sem fegyvert, csak gyógyítja a sebesülteket. Még az esküvőjére sem hajlandóak elengedni, sőt a parancsok megtagadása miatt hadbíróság elé citálják. Apja és barátai (az őrmester, illetve Doss menyasszonya) segítségével azonban felmentik a parancsmegtagadás vádjá alól. Az ő ideje akkor jön el, amikor Okinava szigetén megment mintegy 75 embert a biztos pusztulástól, így a háború végén Bíborszív Érdemrenddel kitüntetik, és elismerik azt, amiért folyamatosan küzdött.

A film fő témája, üzenete a rendszerrel szembeni *ellenállás* és az *egyéni értékek* mellett kiállás a társadalom rosszállása ellenére is. (Az egyik felettese úgy fogalmaz, hogy:

---

⁷⁰ ANNAUD, Jean-Jacques: *Ellenség a kapuknál* (film). Paramount Pictures, 2001.

⁷¹ Uo.

⁷² RÉVÉSZ Béla: *Retro-mozi: Ellenség a kapuknál* (filmkritika). <https://honvedelem.hu/cikk/47243> (2018.03.30.)

⁷³ GIBSON, Mel: *A fegyvertelen katona* (film). Summit Entertainment, 2016.

„Az Egyesült Államok hadserege nem hibázik. Tehát ha itt gond van, akkor maga a gond.”⁷⁴⁾

A főszereplő legfőbb erénye, hogy olyan következetesen kiáll elvei mellett, hogy még a szigoráról híres U.S. Army is kénytelen meghátrálni előtte, és elismerni tevékenységét, hősiességét. A mű képi világa nagyon érzéketes, a véres valóság bemutatásán kívül szinte művészi érzékkel készítették el a robbanásokat, lángokat, sebesült vagy halott testeket.

4.) A leszűrhető jogelméleti-jogszociológiai tanulságok.

A *hazafi* kapcsán felmerülő legjellegzetesebb jogelméleti tanulság talán a *radbruch*i formula néven nevezett gondolat.⁷⁵ Legrövidebben úgy lehet ezt definiálni, hogy ha az írott jog igazságtalanná válik (vagyis szembe kerül a természetjogi, alapvető emberi jogi elvekkel és jogos érdekekkel), akkor a nép – akár fegyverrel is – köteles szembeszállni az elnyomó hatalommal szemben, míg az igazságosságot helyre nem állítják. Bár ezt a formulát a náci rezsím résztvevőinek megbüntetése érdekében hozták, ideológiai alapja nem újkeletű: az amerikai Alapító Atyák is hasonló elven mondták ki az elszakadást Nagy-Britanniától, lévén, hogy a rájuk kiszabott adók túl terhesek, a körülmények élehetetlenek voltak. Maga Martin sem akar eleinte harcolni, de kénytelen szembenézni a társadalmi helyzettel, a történelmi szükségszerűséggel, és szerettei révén ő maga is érintetté válik a küzdelemben. (Ugyanez az elv jelenik meg, bár korlátozottabb formában, *A fegyvertelen katonában* is, hiszen a történetben egyedül Doss rendelkezett azokkal a morális elvekkel, amik lehetővé tették számára, hogy a háború embertelen és zsarnoki viszonyai között is megtartsa pacifista meggyőződését, mely által szembeszegült az általa igazságtalannak tartott törvényekkel.)

A másik jelentős elv, amit fel lehet itt hozni, a *talio* (szemet szemért, fogat fogért) *elve*, amely az antik kultúrák óta szerves része a jogi gondolkodásnak.⁷⁶ Jóllehet a jóléti államok megjelenése ezt már okafogyottá tette, ilyen kiélezett honvédelmi (önvédelmi) helyzetben érthető módon előkerül. A főhős küzdelme a szadista Tavington ezredessel nemcsak érzelmi vonatkozású, hanem az ilyenkor felkorbácsolt bosszú iránti vágyat, az ellenállás elvi, szocio-pszichológiai alapjait is bemutatja.

Az Ellenség a kapuknál egy olyan helyzetet mutat be, ahol a háborús viszonyokon kívül még egy egyéniséget tagadó, kollektivista, diktatórikus jogi és társadalmi rendszer kritériumainak is meg kell a szereplőknek felelni. Itt az adja a hősök, illetve antihősök emberi

⁷⁴ Uo. 37:09

⁷⁵ Lásd pl. FOGARASSY Edit: A Radbruch-i formula jelentősége. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica 20. évf. 1. sz. 59-72. o., 2002. http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=17549 (2018.06.02)

⁷⁶ Kislexikon: Talio. <http://www.kislexikon.hu/talio.html> (2018.06.02.)

nagyságát, dicsőségét, hogy az arctalan tömegből, ahol „*minden katonára három puskagolyó jut*”, az embertelen körülményekből képesek felemelkedni, és a saját egyéniségüket megmutatni, saját harcaikat megvívni.⁷⁷ Ha a jogelvek szintjén akarnánk tehát értelmezni (amennyiben ez lehetséges), akkor itt a szigorú doktrinális, ideológiai alapokon nyugvó rendszer és az egyéni önérték, jogok, jogos érdekek közötti *feszültség* manifesztációját láthatjuk. Egy ilyen helyzet *Hobbes*, *Rousseau* és az általuk fémjelzett irányba tartó filozófusok szerint csak egy forradalomban, társadalmi konfliktusban csúcsosodhat ki.⁷⁸

A már többször is idézett, *A fegyvertelen katona* című filmben van egy rövid, ámde el nem hanyagolható jelenet, amely az *értelmezés problémakörére* hívja fel a figyelmet. Dosst a felettesei elmeorvoshoz küldik, mivel nem hajlandó fegyvert fogni. Mikor elmondja a pszichiáternek a problémáját, az utóbbi rájön, hogy nem beteg, csupán nagyon szigorúan ragaszkodik a vallása által diktált elvekhez. Próbálja meggyőzni katonatársát, hogy a „*ne ölj*” azt jelenti, hogy „*ne kövess el gyilkosságot*”, és egyébként is háborús helyzetben Isten megbocsátja az ölést (vagyis a mainstream vallásosság megszorító jellegű értelmezésével él).⁷⁹ Doss számára azonban a *ne ölj* parancsolat *expressis verbis* azt jelenti, hogy ne ölj, nincsenek kivételek. Érdekes módon az, hogy egy bibliai szabályt is többféleképpen lehet értelmezni, előrevetíti a hétköznapi életben is tapasztalható jogértelmezés által keltett nehézségeket.

Az említett filmművészeti alkotásokból leszűrhető legáltalánosabb konzekvencia, hogy szükséghelyzetben, harci helyzetben, bár korlátozódnak a jogok és radikalizálódnak az emberek, nem szabad feladni belső meggyőződésünket, elveinket, amelyek különbé tesznek az „arctalan” tömegtől.

5.) Záró gondolatok

Mint azt már az eddigiekből leszűrhetette az olvasó, a honvédelem és a jog témája, a populáris kultúrával való kapcsolódások keresése igen árnyalt témakör. Ha mindent elmondanánk róla, amit tudni érdemes, azzal egész könyveket tölthetnénk meg. Esszém során csak a *lényegi vonásokat* törekedtem számításba venni, és azon *kérdésekre* kerestem választ, hogy *hogyan alakult ki a honvédelem* mai arculata, intézményrendszere, *milyenek a domináns honvédelmi rendszerek*, ezek milyen megoldásokat vesznek igénybe? Továbbá, *a jogrendbe mindezek*

---

⁷⁷ ANNAUD i. m.

⁷⁸ Lásd pl. MCADRLE, Ann: Rousseau on Rousseau: The Individual and Society. The Review of Politics Vol. 39, No. 2. (Apr., 1977) 250-279. o.

⁷⁹ GIBSON i.m., 43:15.

hogyan illeszkednek? Hogyan tükröződik vissza ez a témakör a populáris kultúrában? Nem törekedtem semmilyen *konkrét hipotézis* felállítására, csupán a kérdésfeltevés és a *status quo* vizsgálata volt céloom. A mű első egysége a jogi szabályozás vizsgálatára tért ki, ebben az egyes rendszerek *fő karakterisztikáit* igyekeztem kidomborítani. A második rész céljának azt tűztem ki, hogy példálózó jelleggel mutassa be, hogy csapódott le a honvédelem témaköre a *populáris kultúra* „lakmuszpapírján”. Végül az utolsó rész a médiából vett példák jogelméleti-jogszociológia háttérét kutatva igyekszik a tanulságokat szintetizálni. A multidiszclipináris jellegből adódóan nehezen állt össze a téma, de a benne foglalt gondolatok a köztük lévő természetes tudományterületi diffúzió ellenére is egységet képeznek. Bízom benne, hogy eme tanulmány gondolatébresztőnek bizonyul majd, és alapot nyújt e háttérbe szorult, keveset kutatott téma jogelméleti tárgyalásához.